بڕوانە ڕەمزی نافیع قوربانی بەزلەکەی
هەولێر مسعود محمد
کاروان ژمارە (٢٢)

رەمزی نافیع

● مێژوو

لە ڕۆژ هەڵاتی گڕگرتوودا
نێردەیەکی سامناك بۆ ڕۆژ هەڵاتی ناوەڕاست ١٩٤٣

نووسینی : گ . ی میوولەر

گۆڕینی لە ئینگلیزییەوە : بەدران ئەحمەد حەبیب ● پێداچوونەوە و پێشەکی و تێبینی : دکتۆر مارف خەزنەدار

ناوی کتێبەکە بە ئەڵمانی:
Im Burnning Orient
ساڵی ١٩٥٩ لە شتووتگارت بڵاو کراوەتەوە.

چاپی یەکەمی ئینگلیزی:
لە گۆڕینی Peter McCarthy
لە ساڵی ١٩٨٠ لە ئەڵمانیا بڵاوکراوەتەوە.

● بەشی یەکەم ●

مرۆڤی مەرد و نەبەرد

دوکتۆر مارف خەزنەدار
مامۆستای بەشی زمانی کوردی
کۆلێجی ئەدەبیات ـ زانستگای سەلاحەدین

سفاستیکا و تاریکی و جەنگ

لە سەرەتای جەنگی دووەمی گیتی‌یەوە ئەڵمان سستی بە خۆیەوە نەدی و لە سەرکەوتن دا بوو، نازی لە لووتکەی بەرزی و لە خۆبایین دا بوو، مەستی ئەو دوا ڕۆژە بوو کە بە خەیاڵ هەموو نیشتمان و نەتەوەکانی سەر زەوی یەك خست بوو و کرد بووی بە یەك وولات ویەك نەتەوە و نەژادی جەرمەنی ئەو دەوڵەتە گیتی‌یەی بەڕێوە دەبرد. لە ساڵانی سەرەتای جەنگ دا سفاستیکای ئەڵمانیای فاشیست تەنیا دروشمی دەوڵەتی نازی نەبوو، بەڵکو بووە نیشانەی زۆر داری لە لای هەموو مرۆڤایەتی‌ی ووشیارەوە، بوو بە بەڵگەی زوڵم و کارەسات و تاوان، بوو بە ڕەمزی بێ بەزەیی و نامەردی، بوو بە وێنەی هێزی تاریکی.

لە کۆتایی ساڵی ١٩٤٢ و سەرەتای ساڵی ١٩٤٣، لەو ماوەیەدا وێنەی مەترسی شکانی ئەڵمانیای نازی و پارچە بوونی لە پێش چاوی‌دا وەك ڕەنگدانەوەی ناڵەی سەرەمەرگی دێوی ڕەش لە گۆمی شڵەقاو دا وابوو، بەڵام ئەڵمان کۆڵی نەدەدا و سوور بوو لە سەر بەردەوامی جەنگ. کەم بوونی سووتەمەنی بە تایبەتی نەوت (پیترۆل) بووە هۆی ئەوەی لقێکی بچووکی خەفیەیی بیر لە دانانی کردەوەیێك بکاتەوە بە ناوی «کردەوەی مامۆنت»، بۆ ئەوەی ئەڵمانەکان بتوانن چاڵەکانی نەوتی کەرکووك و موصڵ بخەنە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە. بێ گومان دەبوو ئەم کارە بە یارمەتی‌ی کورد بگاتە ئەنجام، کە کوردیش بیکا دەبوو پاداشی بدرێتێ لەو دەوڵەتە گیتی‌یەی کە لە کۆتایی جەنگ دا ئەڵمان دروستی دەکرد!

بەڵام لای ئێمە و لای ئەوان، لە وولات و هەندەران چی باس بوو؟

لای ئێمە چی باس بوو

له پاش جەنگی یەکەمی گێتی‌یەوە. بە تایبەتی لە کوردستانی عێراق دا سێ رێرەو و بیروباوەری سیاسی و ئیدیۆلۆجی لە ئاودەوە بوو، بە زۆریش رووکەش بوو و لە ناخی تێکەیشتنەوە هەڵنەقوڵا بوو:

١ ـ ئەوانەی سەر بە ئینگلیز بوون و زۆر بەشیان پێوەندی‌یان پێیانەوە هەبوو.

٢ ـ ئەوانەی خۆیان بە لایەنگری ئەڵمان دەزانی و شانازی‌یان بەوە دەکرد کە نازی‌یان پێ بڵێن، بەڵام هیچ پێوەندی یێکیشیان بە ئەڵمانەوە نەبوو.

٣ ـ ئەوانەی تورکچیەتی‌یان دەکرد، ئەمانە بوو بوون بە دوو بەشەوە، بەشێکیان بۆ دەسەڵاتی عوسمانی دەگریان و دەیان لاواندەوە، بە شەکەی تریان خۆیان سەر بە توورکیای مستەفا کەمال و لاتینی دەزانی؛ لە رووی بیر و باوەری ئیدیۆلۆجیشەوە ئەمانە مەیلیان زیاتر بۆ نازی هەبوو، چونکە عوسمانی و تورکی پاش عوسمانیش لەگەڵ ئینگلیزا رێك نەبوون[1].

هەموو ئەم خەڵکانەش تورکچیەکان نەبێ واتە سەر بە ئینگلیز و لایەنگری ئەڵمان بیروڕایان هەرچی بووبێ لە چووار چێوەی «کوردایەتی» نەچووبوونە دەرەوە، هەموو شتێك بە لای ئەوانەوە دەبوو لە پێناوی چاکەی کورد بێ. بێ گومان پارتی هیوا قاووغێکی پڕ بە پێستی بوو بۆ پاراستنی ئەم رێرەو و ئیدیۆلۆجی‌یەتانە لە ناو ریزەکانی‌دا[2].

یەکێتی‌ی ئیدیۆلۆجی لە ناو ئەندامانی پارتی هیوا نەبوو، رەنگە ئەمەیان بە خەوش بۆ دانابێ، جگە لەمە خەوشێکی تریشیان بۆ دۆزیوەتەوە، بەوەی کە دەڵێن پارتی‌یێکی بۆرجوازی بوو.

نە یەکەم و نە دووەم هیچ یەکێکیان خەوش نین. یەکێتی‌ی ئیدیۆلۆجی‌ی نەتەوایەتی تێدا هەبوو، بەڵام هەستێ ئیدیۆلۆجی‌ی چینایەتی تێدا نەبوو. هەرچی بۆرجوازیشە هەمیشە خراپ نی‌یە، هەمیشە دوواکەوتوو نی‌یە، پارتی هیوا شانازی‌ی کوردە، لە سەردەمێکی پاش جەنگی یەکەمی گێتی پێویستی‌یێکی مێژوویی ئاڵای کوردایەتی دایە دەستی و لاوی خوێندەواری کوردی لە دەوری خۆی کۆ کردەوە و فێری نیشتمانپەروەری کردن و رێگەی خۆش کرد بۆ پەیدا بوونی رێکخراو و پارتی تر لە کۆمەڵی کوردەواری‌دا لە دووا ساڵانی جەنگ و پاش جەنگ. ئەوانەی رۆژێ لە رۆژان لە پارتی هیوا بووبن جێگەی ڕێز گرتنن.

لای ئەوان چی باس بوو

لە ئەوروپا سێ بیروڕا و ئیدیۆلۆجیەتی سەرەکی لە ناوەوە بوو، ئەمانە بوو بوون بە هێز و لە دەسەلاتی دەوڵەت دا رەنگیان دابووەوە:

١ ـ دەوڵەتە بورجوازی‌یە دیموکراتی‌یە لیبیرالی‌یە پێشکەوتووەکانی ئەورووپای ناوەراست و رۆژئاوا (بەریتانیا، فەرەنسا) لەگەڵ وولاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا.

٢ ـ دەوڵەتە بۆرجوازی‌یە نازی ـ فاشستە میلیتاری‌یەکانی ئەورووپای ناوەراست و خووارروو (ئەڵمانیا، ئیتالیا..).

٣ ـ دەوڵەتی سۆسیالیستی سۆڤیەت کە لە سەر بنچینەی مارکسیزم دروست بوو بوو و باوەری بە کۆمۆنیزم هەبوو.

ئەم ئیدیۆلۆجی‌یەتانە بوو، بوونە هۆی بگرەوبەردە و خەبات و زۆرانبازی و چوونە مەیدان بە شێوەیێکی گەلێك تیژ لە نێوان رێرەوەکانی «دیموکراتی ـ لیبیرالی» و «نازی ـ فاشیزم» و «مارکسیزم ـ کۆمۆنیزم». ئەم دیاردەیە دەبوو بە جەنگ ئەنجام پێ بدرێ، بە تایبەتی بە بیرو باوەری ئەڵمانیای فاشستی، هەوری رەش لە و رۆژەوە باڵی بە سەر هەموو ئەڵمانیادا کێشا، کە هیتلەر دەسەڵاتی گرتە دەست و بوو بە کەنسلەر (موستەشار) (١٩٣٣)، ئینجا لە پاش مردنی هیندنبورگ بوو بە دیکتاتۆر (١٩٣٤).

هیتلەر رژێمێکی میلیتاری ـ فاشستی (عەسکەریتاری، تۆتالیتاری) بە ناوی سڤیلیزاسیۆنی نەژادی جەرمەنی دامەزراند بە هیوای ئەوەی هەموو گێتی داگیر بکا. بەرنامە و پیلانەکانی بۆ ئەم ئامانجە پتەو و ژیرانە بوو، راوێژکەرەکانی شارەزا و بلیمەت بوون، لە سەرەتادا توانی هەندێ کەس بخەڵەتێنی بە تایبەتی دوژمنی هەرە گەورەی رووسی سۆسیالیست، بۆ ئەم ئامانجە پەیمانی لەگەڵ دا بەست بۆ ئەوەی دوژمنە بچووکەکەی (دەوڵەتە پێشکەوتووە بۆرجوازی‌یەکانی رۆژئاوای ئەورووپا) لە پێشانا لە ناو ببا، ئینجا بگەرێتەوە سەر دوژمنە گەورەکە؛ نوێنەری کۆمۆنیزم (یەکێتی‌ی سۆڤیەت).

نامەی گوتفرید میولەر بۆ مارف خەزنەدار لە بابەت گۆرینی ئەم کتێبەوە بۆ زمانی کوردی

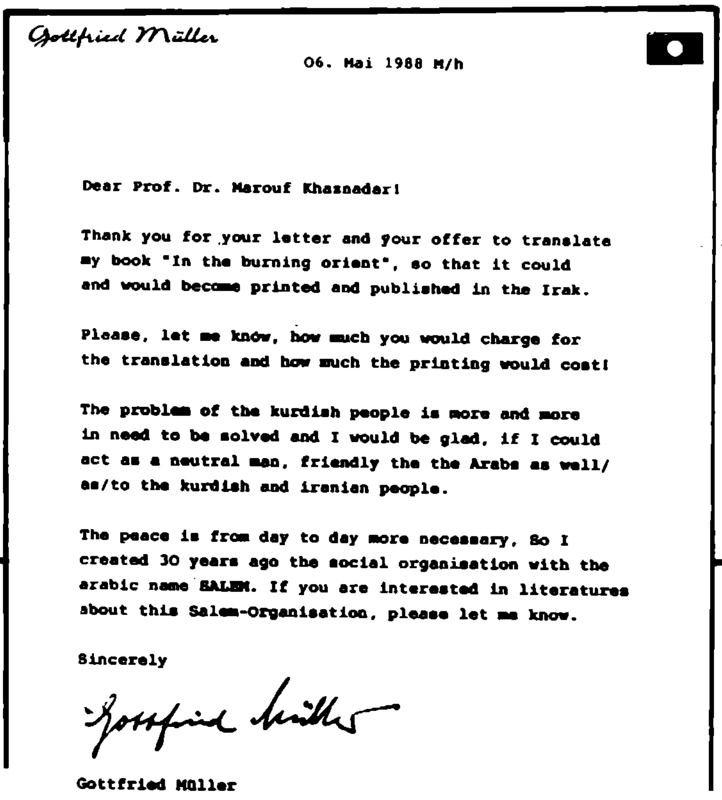
Gottfried Müller

06. Mai 1988 M/h

Dear Prof. Dr. Marouf Khaznadar!

Thank you for your letter and your offer to translate my book "In the burning orient", so that it could and would become printed and published in the Irak.

Please, let me know, how much you would charge for the translation and how much the printing would cost!

The problem of the kurdish people is more and more in need to be solved and I would be glad, if I could act as a neutral man, friendly the the Arabs as well/ as/to the kurdish and iranian people.

The peace is from day to day more necessary, So I created 30 years ago the social organisation with the arabic name SALEM. If you are interested in literatures about this Salem-Organisation, please let me know.

Sincerely

Gottfried Müller

Gottfried Müller

گوریس کێشانێ

جموجوڵی دیپلۆماسی، سیاسی و کردەوەکانی ئەڵمان بە تایبەتی لە ساڵی ١٩٣٩ بۆنی جەنگیان لێ دەهات، هەموو شتێك ئاواز و دەنگی جەنگ بوو، پێش ئەوەی بە رەسمی جاری جەنگ بدرێ (١ی ئەیلولی ١٩٣٩) لە لایەن ئەڵمانەوە، رووداوە هەرە گرنگەکانی پێش جەنگ گەلێ شتی نهێنیمان بۆ روون دەکەنەوە:

★ لە ١٥ی مارت هیتلەر چیکۆسلۆڤاکیای داگیر کرد.

★ لە ٧ی نیسان مۆسۆلینی ئەلبانیای داگیر کرد.

★ لە ١٢ی مایس پەیمانێك لە نێوان بەریتانیا و تورکیا بەسترا.

★ لە ٢٢ی مایس پەیمانێکیعەسکەری لە نێوان ئەڵمانیاو ئیتالیا بەسترا (هیتلەر ـ مۆسۆلینی).

★ لە ٢٢ی ئاغستۆس پەیمانێك لە نێوان ئەلمانیا وسۆڤیەت بەسترا (هیتلەر ـ ستالین).

لە پاش مۆر کردنی پەیمانی ئەڵەمان و سۆڤیەت بە ١٠ رۆژ جەنگ دەستی پێ کرد بە هێرشی هیتلەر بۆ سەر پۆلۆنیا؛ لە پاش دوو رۆژ (٣ی ئەیلولی ١٩٣٩) بەریتانیا و فرەنسا جاری جەنگیان دا لە دژی ئەڵمانیا.

بەم جۆرە جەنگ کەوتە نێوان بەرەی دیکتاتۆری ـ فاشیزم و بەرەی لیبیرالی، دیموکراتی، بۆرجوزای، بێ گومان بەرەی سۆڤیەتی مارکسی، سۆسیالیست خۆشی خۆشی بوو، سەیری جەنگی نێوان هەردوو دوژمنی دەکرد! ئاگرە سوورە لە خۆم دوورە!

بەڵام ئاخۆ دەبێ لەو رۆژەدا ئەم بەرەیە بیریان نەکردبێتەوە کە ئەوان دوژمنی راستەقینەی هیتلەرن؟! چار نی‌یە دەبێ ئەوانیش بەرکەون چونکە هەر لە بنج دا جەنگەکە بۆ لە ناوبردنی ئەوان پێش خەڵکی تر دامەزرێنرا بوو. وا بوو هێشتا دوو ساڵ بە سەر جەنگ دا تێپەری نەکردبوو هیتلەر «کردەوەی بارباروس»ی خستە کار و لە ٢٢ی حوزەیرانی ١٩٤١ هێرشی بردە سەر رووسیا و هەموو وڵاتی سۆڤیەت.

یەك دیاردە، ناوی زۆر

جەنگی دووەمی گێتی، جەنگی ئەمپریالیستی، جەنگی نیشتمانی‌ی مەزن، جەنگی رزگار کردنی مرۆڤایەتی. ئەمانە هەموویان ناوی جەنگەکە بوون، هەر یەکەیان لە دەستە و دایەرەیێکەوە دەنگ و ئاوازیان بڵاو دەبووەوە.

سۆڤیەتەکان «جەنگی ئەمپریالیستی» یان بە «جەنگی دووەمی گێتی» دەووت، لە سەرەتای دەست پێکردنیەوە تا رۆژی هێرشی هیتلەر بۆ سەر خاك و نەتەوەکانیان، ناویشی هەر وا مایەوە لە ئەدەبیاتیان دا، بەڵام پاش «کردەوەی بارباروس» ناوی نرا «جەنگی نیشتمانی‌ی مەزن» (١٩٤١ـ١٩٤٥). هەرچی ئەڵمانیای هیتلەریش بوو جەنگەکەی بە جەنگی رزگار کردنی مرۆڤایەتی لە قەڵەم دەدا، بە مانای ئەوەی جوگرافیا دەبێ بە ئەڵمانیا، مرۆڤ دەبێ بە ئەڵمان، پایتەخت دەبێ بە بەرلین. بەڵام پاش بوو ئەڵمانیا خۆی لەت کرا.

ئەنجامی جەنگ ئەوەی ئاشکرا کرد کە مرۆڤی ژێر دەیتوانی بیر لەوە بکاتەوە کە رۆژێ لە رۆژان ئینگلیز و ئەمریکی و فرەنسی ورووس دەچنە ناو بەرلینەوە، چارەنووسیش هەر ئەمە بوو، بەڵام نەیدەتوانی بیر لەوە بکاتەوە کە رۆژێ لە رۆژان ئینگلیز و ئەمەریکی و فرەنسی و ئەڵمان دەچنە ناو مۆسکۆوە، چونکە سۆسیالیزم و کاپیتالیزمی لیبیرالی دەتوانن پێکەوە هەڵبکەن و دەبێ پێکەوەش بژین، بەڵام فاشیزم لەگەڵ هیچ یەکێکیان هەڵی نەدەکرد.

گۆتفرید یۆهانیس میوللەر

گۆتفرید یۆهانیس میوللەر ئەفسەرێکی ئەڵمان بوو، هۆگری ئایین بوو، باوەری گاووری دڵ و دەروونی داگیر کردبوو، لە هەموو تەنگانەیێك دا دەستی پارانەوەی بەرز دەکردەوە و موناجاتی لەگەڵ خودادا دەکرد و یارمەتی‌ی لێ دەخواست. میوللەر نازی نەبوو، بەڵام بۆ چاکەی ئەڵمانیا سڵی لە هیچ شتێك نە دەکردەوە و دەچووە ناو هەموو تەنگانەیێکەوە.

میوللەر لە پێش جەنگی دووەمەوە مەیلێکی زۆری بووە بۆ بینینی زەوی‌یە پیرۆزەکان (فەلەستین) و شارە ئەفسانەیی‌یەکە (بەغداد) و هەرێمە رەنگینەکان (کوردستان)، هەر بۆ ئەم ئامانجە کە هێشتا لاوێکی تازە پێ گەیشتوو بووە بە پایسکل گەشتی ئەو ناوچە دڵگیرانەی کردووە. لە پاش گەرانەوەی بۆ نیشتمانی خۆی لە ساڵی ١٩٣٧ کتێبێکی بە ئەڵمانی بە ناوی «خۆ کوتانە ناو کوردستانی داخراو»[2] وە بڵاو کردەوە.

میوللەر ناوچەکانی کوردستانی عێراق گەرا بوو، پێوەندی‌ی لەگەڵ گەورەی کورد شێخ مەحموود پەیدا کردبوو، خۆشەویستی‌ی تەرینی بەرامبەر بە کورد و لە نزیکەوە ناسینی کورد و وڵاتەکەیان، ئەمە هەمووی، بووە هۆی ئەوەی ببێتە پسپۆری راوێژکەری مەسەلەی کورد لە لای دەسەڵاتی ئەڵمان. بۆیە لە ماوەی جەنگی دووەم دا کرابووە بەرێوەبەری یەکێ لە مەڵبەندی خەفیەیی ئەڵمان لە شاری ئەستەموول.

لە ساڵی ١٩٤٢ کە ئەو مەڵبەندەی بەرێوە دەبرد لە ئەستەموول، لە یەکێ لە گەرانەوە و سەردانەکانی ئەڵمانیای ئەوەی زانی بوو کە کەمی سووتەمەنی (پیترۆل) تەنگوچەڵەمە بۆ سوپای ئەڵمانیا دروست دەکا، لە بەر ئەوە پێشنیاری بۆ فیلد مارشال کایتل فەرمانبەری سوپای ئەو سەردەمە و سەرۆکی گشتی‌ی هێزە چەکدارەکانی ئەڵمانیا کرد بوو کە هەوڵ بدرێ بیرەکانی نەوتی عێراق داگیر بکرێ و ئینگلیزی لێ دەر بکرێ. بۆ هێنانە دی ئەم ئامانجە پێویستی‌ی بە کوردێك دەبێ وەشاوە بێ بۆ ئەوەی ئەم ئاواتە لەگەڵ ئەودا بگەیێنێتە ئەنجام.

رەمزی نافیع رەشید

رەمزی نافیع رەشید لە ساڵی ١٩١٧ لە هەولێر لە دایك بووە. لە کۆشی دایك و باوکێکی دەوڵەمەند و دەست رۆیشتوو و تێر پەروەردە کراوە.

قوتابخانەی سەرەتایی و ناوەندی لە هەولێر تەواو کردووە، ئیتر لەبەر نەبوونی قوتابخانەی ئامادەیی لە هەولێر، رووی کردۆتە کەرکووك و ساڵێکی خوێندنی لەوێ بردۆتە سەر، لە بابەت هەڵس وکەوتی رەمزی لەو ماوەیەی کە لە کەرکووك بووە، هاورێی بەڕێزم دوکتۆر موکەڕڕەم تاڵەبانی پێی ووتم :((لە پێش حەرەکاتی رەشید عالی رەمزی لە کەوکووك بوو، لەو کاتەدا ئەندامی پارتی هیوا بوو ، لە قوتابخانە زوو زوو یەکتریمان دەدی. رەمزی کوڕێکی باش بوو، کوردایەتی دەکرد، زۆر لە کەرکووك نەمایەوە و دەرچوو. لە پاشانا کە لەگەڵ ئەڵمانەکانا رێك کەوت ، پارتی هیوا ئاگاداری ئەو پێوەندییە نەبوو ، چونکە ئەڵمانەکان بۆ مەبەستی دەست تێوەردان لە مەسەلەی کورد پێوەندییان لەگەڵ پارتی هیوا نەبەستووە))[٤].

لە کەرکووکەوە هەر بۆ ئامانجی تەواوکردنی خوێندن دەچێتە بەغدا و ساڵی خوێندنی ١٩٣٧ـ١٩٣٨ لە پۆلی پێنجەمی زانستی (عیلمی) بووە لە قوتابخانەی ئامادەیی ناوەندی (الاعدادیة المرکزیة) ی بەغدا.

لە ساڵی ١٩٣٩ روو دەکاتە بێرووت لە زانستگای ئەمەریکی دادەمەزرێ، دوو ساڵی خوێندن لەوێ تەواو دەکا و پلەی «فرێشمان» وەردەگرێ. لە پاشانا هەر بۆ تەواو کردنی خوێندن دەچێتە ئەستەموول و دەبێ بەقوتابیی کۆلیجی رۆبەرت (رۆبەرت کۆلێج). لە ساڵی ١٩٤٢ کە رەمزی لە ئەستەمبووڵ دەبێ بە تایبەتی لەنیوەی دووەمی ئەو ساڵە ئیتر گۆتفرید میوللەر خەریکی دەبێ بۆ خۆ ئامادە کردن لە پێناوی هێنانە دی «کردەوەی مامۆنت». بەم جۆرە رەمزی لەگەڵ میوللەر و تاقمەکەی کە دوو کەسی تریش بوون روو دەکەنە ئەڵمانیا و لە بەرلین خەریکی مەشق کردن دەبن.

پێوەندیی میوللەر و رەمزی لە چوار چێوەی یەکتری ناسین دەچێتە دەرەوە و دەبێ بە دۆستایەتی، ئنجا هاورێیەتی و برادەری، لەوەش رەت دەکا بۆ برایەتی و تا دەگاتە رادەی خۆشەویستی، هەر لە بەر ئەوەشە تا ئێستا یادی رۆژانی میوللەر لەگەڵ رەمزی یادگارێکی بەنرخ و بێ وێنەیە لە لای، وەکو لە سەرانسەری گێڕانەوەکانیدا دەردەکەوێ.

لە هاوینی ساڵی ١٩٤٣ تیپە چووارکەسییەکەی «کردەوەی مامۆنت» بە شەو خۆیان لە پەراشووت دەهاوێنە خوارێ، لە ناوچەیێکی سێ گۆشەی سنووری عیراق ـ تورکی ـ سووری لای رۆژهەڵاتی رووباری دیجلە دەکەونە سەر زەوی. لە وێوە بە قاچاغی و بە سوواری پاسە تەختەکانی ئەو سەردەمە و وولاغ و کاروان دەگەنە مووسل بەرێی نینەوا(یوونس پێغەمبەر)، ئینجا قایەغی گوێر و لە پاشانا هەولێر، لەوێوە بەرەو ژوور لە گوندی بیوکە دەنیشنەوە. ئەڵمانەکان دەگیرێن و رەمزیش لە هەولێر خۆی دەدا بە دەستەوە.

لە گرتووخانەی هەولێرەوە دەبرێ بۆ مووسڵ، لەوێوە بۆ بەغدا، ئینجا بۆ قاهیرە و دووبارە دەیهێننەوە بەغدا. لە ساڵی ١٩٤٥ لەگەڵ کۆتایی جەنگ دەدرێ بە دادگای عورف و بریاری لە سێدارەدانی بۆ دەردەچێ، لە پاشانا بڕیارەکە دەکرێ بە هەتا هەتایە (٢٠ ساڵ)، لە بەندیخانەی ناوەندی بەغدا و لە قەلعەی دووەم بەند دەکرێ.

زۆری پێ ناچی بڕیاری ئازاد کردنی دەردەچێ بە هۆی راپۆرتێکی پزیشکی «لە بەر تووش بوونی بە نەخۆشییێکی کوشندە». بە راستیش رەمزی لە ژێر زەبری کارەسات و ئەشکەنجە و دەردی دەروونی مێشکی سووك بوو بوو و تێك چوو بوو، هەر لەبەر ئەوەش بوو لە پاش دەرچوونی لە بەندیخانە لە ساڵی ١٩٤٧ لە هەولێر سەری نایەوە هەتا هەتایە پاش ئەوەی ئەفسانەیێکی لە دووای خۆی بەجێ هێشت بۆ نەتەوەکەی.

کردەوەی مامۆنت

تیپی بە ئەنجام گەیاندنی «کردەوەی مامۆنت» لە چووار کەس پێك هات بوو. سەرۆك و بەڕێوەبەریان میوللەر بوو، دوو کەسی تریشی لەگەڵا بوو، یەکەمیان هۆفمان ناوێك بوو، ئەمەیان نازی بوو، ئاگاداری رۆژهەلاتناسی بوو، چونکە بۆ ماوەیێك مامۆستا بووە لە زانستگای تاران. دووەمیان کۆنێچین یا (کانێچین) لەبنجدا بە نەژاد پۆلۆنی بووە. چووارەمی تیپەکە رەمزی بوو، ئەمە دەمڕاست و رێبەریان بووە چونکە کوڕی هەرێمەکە بووە و بەبێ ئەو کار و کردەوەیان نەدەچووە سەر.

لە پاش مەشقی پراکتیکی لە خۆ فڕەدان بە پەراشووت و سیلاح شۆری و فێر بوونی دەستوورە بنچینەیەکانی خەفیەیی لە شاری بەرلین و هەرێمەکانی سینگەربێرگ و بۆدینتەل و وینەرینوشتادت ئامادەی بەجێ هێنانی «کردەوەی» مامۆنت» دەبن، پێویستە ئەوەش بۆ راستی بووترێ کە پیلانەکەیان لە بنجدا بە جۆرێك رێك دەخەن کە لە بەهارا دەست پێ بکەن، بەڵام دووا دەکەوون و بە سەر ترسی گەرما زاڵ نابن و کردەوەکەیان دەکەوێتە هاوین، دیارە ئەمەش گەلێ تەنگو چەڵەمەی لاوەکییان بۆ دروست دەکا.

ساعەتی سفریان لەو کاتەدا دەست پێ دەکا کە یەکێ لە فڕۆکەکانی «کۆندۆر» دەکەوێتە ئاسمانەوە. بە سەر قرم و زەریای رەش خۆی دەکوتێتە ناوچەکانی سەرووی کوردستانەوە، لەنجەییکیش بە سەر شاری مووسڵ دا دەکا، گلۆپە زۆرەکانی شار کە بەڵگەی گەورەیی شارەکە بوو سەریان لێ دەشێوێنێ و میوللەر هەست دەکا کە ئاسمانەکە ئاسمانی ئەو جێیە نییە کە پێویستە خۆیان بە پەراشووت فڕێ بدەنە **خوارەوە** ، بۆیە دەکەوێتە گومانەوە. مەنزڵی خۆ فڕێدان بە پەراشووت دەشتی بیتوێن دەبێ، چونکە نزیکترە و بە ئاسانیش دەتووانن بگەنە هەولێر، بەڵام فڕۆکەوان جێیێکی تریان بۆ دەست نیشان دەکا و بە بیتوێنی دەزانن، هەر چووار ئەندامانی تیپەکە و کەلوپەلیان کە لە ناو باووڵ بووە بە پەراشووت دێنە خووارەوە بۆ سەر زەوی. هێشتا بە ئاسمانەوە هەڵواسرا بوون و نەگەیشتبوونە سەر ئەرز لەو کاتەی کە میوللەر لە ژێرەوە چاوی بە رووبارێکی گەورە (دیجلە) دەکەوێ گومانەکەی لێ دەبێ بە راست و دەگاتە ئەوەی کە هەڵەیێك رووی داوە، ئەمە و کە چاویشی بە رووباری خووارەوە دەکەوێ مەترسییێکی تریشی بۆ پەیدا دەبێ خوانە خواستە لە باتی سەر زەوی بکەونە ناو ئاوەوە، رەنگە خۆیان بە مەلە رزگارییان ببێ

بەڵام ئەگەر کەلوپەلەکانیان لە ناو ئاو نیشتبەوە!

ئەو ناوچەیەی کە لێی کەوتنە سەر زەوی «فلفیل»ی پێ دەڵێن، کەوتۆتە ناو سێگۆشەی سنووری عیراقی، تورکی، سووری لای ڕۆژ هەڵاتی ڕووباری دیجلە. بە پێی جلوبەرگی دەشتەکییانی ئەوێ کە زۆربەیان تەیاری بوون ناوچەکە دەناسنەوە، ئیتر بە پاسە تەختەکانی دەوروبەری جەنگ خۆیان دەگەیێننە نزیك مووسڵ، دیوی نینەوا (یوونس پێغەمبەر) ڕەمزی دەبوو لە ڕووبار بپەڕێتەوە بۆ ناو شار و هانا بەرێتە بەر یەکێ لە خزمەکانی باوکی لە مووسڵ، لە بەر ئەوەی پشکنینەوەیێکی زۆر لە سەر پردی مووسڵ هەبوو تاقمەکە لە چایخانەیێك بەجێ دێڵێ و خۆی دەچێتە ماڵی جەلال یاوەر (لە حەفتاکانا مردووە) کە کوڕی خەزووری باوکی ڕەمزی بووە[٥]. بەڵام ڕەمزی بە نا ئومێدی دەگەڕێتەوە لای هاوڕێکانی و دەڵێ خزمەکانی هیچیان بۆ ناکرێ، هەر لەوانیشەوە ئەوە دەزانێ کە مەسەلەکەیان لە ناو خەڵکی ئاشکرا بووە و میری و ئینگلیز بە دووایانا دەگەڕێن[٦].

زوو بە زوو ئەو ێ بەجێ دێڵن بەرەو ڕۆژهەڵاتی مووسڵ، واتە ڕووە و هەولێر بە ڕێگەی «وادی شۆر» کە ناوچەیێکی قامیشەڵان و پڕ لە دار و دەوەن بووە دەچنە گوندی «بازیوە»، ئەمە گوندی شەبەکەکانە. لەوێ پیرەمێردێك ڕەمزی دەناسێتەوە بە هۆی ناوبانگی باوکیەوە، بۆیە ڕێزیان لێ دەنێ و میوانداریان دەکا. بەم جۆرە بۆ مەبەسی ڕزگار کردنیان لە سەر داوای تیپەکە و بە کیسەی ئەوان چەند ئێسترێك بەکرێ دەگرێ ماوەیێك لەگەڵیان دەڕوا، لەبەر ماندوویی کە دەگەنە لای کەندەلانێك لەوێ دەحەسێنەوە و خەویان لێ دەکەوێ، ئیتر کابرای شەبەك ئەمە بە هەل دەزانێ، گەشتەکەیان پێ تەواو ناکا و بە جێیان دەهێڵێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەیش دا ئەندامانی تاقمەکە ئەم کردەوەیە بە کارێکی خراپ حسێب ناکەن چونکە هیچ زیانێکی پێ نەگەیاندن لەو کاتەی کە دەیتوانی بە گرتینان بدا.

تاقمەکە بە تەنیا دەکەونە ڕێ و لە نزیك کەلەکی یاسین ئاغا لە ڕێ لا دەدەن بەرەوخووار بۆ لای قایەغەکەی گوێر. بە قایەغ لە زێی بادینان (زێی گەورە= زێی کەلەکی یاسین ئاغا) دەپەڕنەوە دیوی هەولێر، ئێوارە وەختێك دەگەنە گوندی تەرجان، ئەمە گوندی ماڵی ڕەمزیبوو؛ ئەگەر چی تا دەهات مەترسییان زیاتر دەبوو، بە تایبەتی کە لە شار و ئاوەدانی نزیك دەبوونەوە، بەڵام بە هۆی خەڵکی ئەو ناوچانە کە ناسیاو بوون بزووتنەوە و کاری خۆ ڕزگار کردنیان ئاسانتر دەبوو. بە هۆی ئەو ناسیاوانەوە تیپەکە بە سوواری وڵاغ دەگەنە هەولێر و ڕوو دەکەنە ماڵی عەتائوڵڵا ئاغا[٧]. لەوێ میوللەر و تیپەکەی چاویان بە نافیع ئاغا ناکەوێ، لە باتی ئەو قەرەنی نافیع (١٩١٢ ـ ١٩٦٩)ی براگەورەی ڕەمزی، هەموو شتێك لە میوللەر دەگەیێنێ: ئەندامانی تیپەکە لە تەك یەکەوە وەستا بوون، ڕەمزی دەستی ڕێزی: خستبووە سەر سنگی، سوعاد نافیع «١٩٢٩» ی برا بچووکی و حاجی عەلی قاوەچی[٨] بزێو بوون هەڵس وکەوتیان ئەوەی دەردەخست کە لایەنگری ئەڵمانن، ئیتر قەرەنی بە ناوی باوکییەوە دەڵێ: ئێمە هیچمان پێ ناکرێ بۆ ئێوە، باب و باپیرانمان بە ناحەزی ئینگلیز لە قەڵەم دراوون، گەلێ زیانمان لێ کەوتووە لەم ڕووەوە، ئیتر ئێوە خۆتان چارەسەری خۆتان بکەن، چونکە ئێمە هیچمان بۆ ناکرێ.

بەڵام ڕەمزیی مەردانە پشتیان تێ ناکا چونکە بە ڕاستی چارەنووسی خۆی بە چارەنووسی ئەوانەوە بەستبووەوە، ئیتر لە بەر ئەوەی ئەو ئامانجەی بۆی هات بوون لەم هەڵوێستەدا زیندەبە چاڵ کرا، پیلانی میوللەر ئەوە بوو یەکێ لە ئەندامانی تیپەکە بگەیێننە سەر سنووری تورکیا، لەوێ خۆی بدا بە دەستەوە و بگیرێ و بخرێتە گرتووخانەوە، بەم ڕێگە دەتووانن بە هۆی دەسەڵاتی تورکەوە قونسوڵی ئەڵمان لەوێ ئاگادار بکەن، بەمە پێوەندی لەگەڵ دەوڵەتەکەیان پەیدا دەکەنەوە. بۆ هێنانە دی ئەم ئامانجە و بەهۆی ڕەمزییەوە لە هەولێر دەردەچن بۆ گوندی **بێوکە**ی نوورەدین ئاغای مامی ڕەمزی. لێرە خورشید نوورەدین (١٩١٧ ـ ١٩٨٧) ئامۆزا و هاوڕێی ڕەمزی یارمەتیان دەدا. ئیتر بۆ مەبەستی گەیشتنە سەر سنووری تورکیا لەگەڵ قاچاغچیان ڕێك دەکەون کە بیانگەیێننە سەر سنوور. بەم جۆرە لە پاش سەفەری هەولێریان قاچاغچیەکان دەگەڕێنەوە گوندی بێوکە و ڕەهێبەرییان دەکەن تا سنووری تورکیا. ڕەنگە هەڵەی هەرە گەورەی میوللەر ئەوە بووبێ کە لە پێشەوە هەموو کرێکەی دابووە قاچاغچیەکان، ئیتر ئەوان کرێکەی میوللەریان خستە گیرفانیانەوە و لە هەولێر جێگەی خۆشاردنەوەی ئەڵمانەکانیان بۆ پۆلیسخانە ئاشکرا کرد، بە ئومێدی ئەوەی هەزار دینار (بۆ هەر سەری ٢٥٠ دینار)ەکەی پاداشی میری بۆ گرتنی تاقمی «کردەوەی مامۆنت» مسۆگەر بکەن.

ئەفسەری پۆلیس بە دیع محەمەد نەزهەت (١٩١٠ ـ ١٩٦٠) و پیاوەکانی دێنە گوندی بێوکە و گەمارووی ئەو جێیە پڕ لە دار و دەوەنە دەدەن، هەر سێ ئەڵمانەکە دەگرن، لەو کاتەدا ڕەمزی لەوێ نابێ. هەر بۆ ئامانجی لێکۆڵینەوە و ترساندن و ئاسان کردنی گرتنی ڕەمزی هەموو کەس و کار و مامەکانی دەگیرێن، تەنیا نوورەدین ئاغا ئازاد کرا بوو بۆ ئەوەی ڕەمزی بگرێ و بیدا بە میری. ئیتر لەو کاتەی کە ڕەمزی دەچێتە لای نوورەدین ئاغا بۆ ئەوەی ڕزگاری بکا بۆی ئاشکرا دەبێ کە ئەڵمانەکان گیراوون هەموو کەس و کاری خۆشی یا دەست بەسەر کراوون، یا خراونەتە گرتووخانە و بە قسەی نوورەدین ئاغا پێویستە خۆی بدا بە دەستەوە و هەموو هەوڵێکیشی بۆ دەدەن کە ئازاری پێ نەکا. بەم جۆرە خۆی دەدا بە دەستەوە و لە گرتووخانەی هەولێر دەگاتەوە هاوڕێ ئەڵمانەکانی.

وەکو لەم گێڕانەوەیە بۆمان دەر دەکەوێ «کردەوەی مامۆنت» بە مردوویی لە دایك بوو، چونکە میوللەر و ڕەمزی هەردووکیان تێڕوانینیان بۆ ناوەڕۆك و حەقیقەتی وەزعی کوردستان و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جموجۆڵی سوپای سوێند خۆرەکان بە تایبەتی سوپای سوور (سوپاهی سۆڤیەت) ڕاست نەبوو. خۆ تاقی کردنەوەکەی ڕەشید عالی لە مێژ نەبوو

ڕووی دابوو.

میوللەر تەنیا لەبەر ئەوەی کورد بە گشتی ئینگلیزی خۆش نەدەویست، وای دەزانی قوربـانی دەدا بۆسەرکەوتنی ئەڵمان، بێ گومان پێوەندیی کۆنیشی بە شێخ مەحموودەوە و ناحەزیی شێخ لەگەڵ ئینگلیز وای لێ کرد بوو کە ئومێدێکی زۆری بەو هەبێ، زیاد لە سەر ئەم هەمووانە رەمزی لە ڕووی دڵسـۆزی و گیانی ڕاستەقینەی کوردایەتی‌یەوە دەسەڵاتی ماڵی باوکی و دایکی وا دەرخست بوو کە دەتوانن سوپایێك دروست بکەن بۆ پاڵپشتی ئەڵمان بۆ مەبەسی‌دەرکردنی ئینگلیز لە وڵات. ئەمە دیارە بینین و دیـاردەیێکی ڕاست نەبـوو، چونکـە نەك بنەماڵەی رەمزی بەڵکو هەموو ئاغاکانی ناو شاری هەولێر عەشرەتیان نی‌یە، لەگەڵ کرمانجەتی نازین، خەڵکی گونـدەکانیان لە هەموو شتێك دا بە قسەیان ناکەن، ئەمە و بێ گومان هەموو ئەو خزم و کەس و کارانەش وەنەبێ لایەنگری ئەڵمان بووبن و ڕقیـان لە ئینگلیز بوو بێ، جگە لەوەی زۆر جار تەنگوچەڵەمەی نێوان بنەماڵە دەوڵەمەندەکان بوونەتە هۆی ئەوەی هەر یەکێك بە لایێك دا ڕای بکێشێ، لایەنی ئینگلیز زۆر بوون، لایەنی تورکیش هەبوون، پێوەندیی هەندێ بنەماڵەی کورد بە ئینگلیزەوە بە میرات لە باوکەوە بۆکوڕ دەمایەوە.

ئەوەی بەڵگەی ناڕاستی‌ی بۆچوونەکانی میوللەر و رەمزی‌یە قسەکانی قەرەنی نافیعە بە زمانی باوکیەوە کە بە دوو ووشە کۆتایی بە مەسەلەکە هێنـا و «کردەوەی مامۆنت» لە ماڵی عەتائوڵلا ئاغا لە هەولێر دووایی پێ هات. ئەمـە بووە هۆی ئەوەی ئیتر میوللەر بیر لە ڕزگار کردنی خۆی و ئەندامانی هەموو تیپەکە بکاتەوە.

رەنگـە هی وا هەبێ بڵێ ئەگەر لە بیتوێن بهاتنایە خوارەوە، مەسەلە ڕێنێکی تری دەگرت، ئەمەش وا نی‌یە، چونکە لەو سەردەمەدا نە خاڵوانی رەمـزی، نە ماڵی باوکی، نە هیـچ لایێکی تری کوردیش بۆیـان دەکـرا یارمەتی‌ی ئەڵمان بدەن، چونکە ئەڵمان کەوتبووە لێژی‌یەوە، هەروەها لە رووزە و چاکـەی چینایەتی سەرەك عەشرەت و دەوڵەمەندەکانی شارا نەبوو لە کوردستـانـا بە گژ ئینگلیزدا بچن، لە خووارو و ناوەراستی عێراق دا ئینگلیز بە هێز بوو، لە هەرێمە دراوسیکانی رۆژهەلات و رۆژئاوای عێراق دا (ئـێران و سووریـا و لبنان و ئوردون) سوێندخۆرەکان دەسەڵاتیان هەبوو، تورکیا لە دژی هەموو مافێکی کورد بوو، ئیتر ئەمە هەمووی تەگەرە بوو لە ڕێی داگیر کردنی چاڵەکانی نەوتی عێراق.

تیپەکەی «کردەوەی مامۆنت» لە رۆژهەلاتەوە (مووسڵ) ڕوویان کردە هەولێر، مەسەلەکەیان ئاشکرا بوو بۆیە ناخۆشیان دی، ئەگەر لە بیتوێن بنیشتنایەوە و بەبێ ناخۆشی و مەسەلەکەشیان ئاشکرا نەبووایە یا دەبوو لە ڕێـوە هانـا بەرن بۆ خاڵوانی رەمـزی پیم وایـە ئەمـانە هیچیان بۆ نەدەکردن، بەلام لەبەر ئەوەی لەگەڵ رەمزی بوون رەنگ هەبوو یاریدەیان بدەن و بیانگەیێننە سەر سنووری تورکیا، یا دەبوو بگەیشتنایە هەولێر قەرەنی نافیع هەر ئەو قسەیەی دەکرد ئەوەی کردی، بەلام ئەویش ئامادە بوو بیانگەیێنێتە هەر جێیێکی میوللەر بیویستایە.

لەبەر ئەوەی «کردەوەی مامۆنت» لە پلەی ئەو ئامانجە نەبوو کە بۆی دانـرابـوو (داگـیر کردنی چاڵەکـانی نەوت و گەیـاندنی کورد بە مافە نەتـەوایـەتی‌یـەکـانی) سەر نەکـەوت. رەنگە هەر لەبەر ئەوەش بووبێ فەرماندەی سوپای ئەڵمان لە سەرەتاوە بایەخێکی ئەوتۆی نەدایە تیپەکەی «کردەوەی مامۆنت». بەلام لەگەڵ ئەوەش دا «کردەوەی مامۆنت» جارێکی تریش ئەوە دەخاتە ڕووکە کوردستان بۆ سیاسەتی ئەڵمانیا گرنگ بوو، هەر لەبـەر ئەوەش نەوەکـو تەنـیـا لە جەنگی دووەمی گێتی‌دا دەستی لە مەسەلەی کورد وەرداوە، بەڵکو لە پێش جەنگی یەکەمەوە، یا ڕاستتر لە دووا ساڵانی سەدەی نۆزدەمـەوە ئەڵمان خەریکی ناوچە کوردی‌یەکانی دەوڵەتی قاجـاری و عوسمـانی بووە، دیـارە کۆششـە خوێنـدەواری و ڕۆشنبیری‌یەکانی ئۆسکارمانی زانا بەشێك بووە لەم ئامانجەی ئەڵمان.

رەمزی و من

کە باس لە خۆم دەکەم مەبەسم شەخسی خۆم نی‌یە، بەڵکو هەموو ئەو نەوەیـەی لە تەمـەنی من بووین و قوتابی‌ی قوتابخانە بوون و لە ڕووی نیشتمانپەروەری و کوردایەتی‌یەوە بیر و باوەڕیان لە یەکتری‌یەوە نزیك بوو، من لێرەدا ڕەنگدانەوەی دڵ و دەروونی هەموو ئەو کەسانە دەخەمە ڕوو.

کە هەواڵی رەمزی و پەراشووت و سوپای ئەڵمان بڵاو بووەوە، تازە تاقی کردنـەوەی بەکـالۆریـای پۆلی شەشـەمی سەرەتاییمان دابوو یا دەدا، هەندێکمان دڵیان زۆر بەوە خۆش بوو کە پاداش و دیاری و سەوقاتی سەرکەوتن و دەرچوونمان لە قوتابخانەی سەرەتایی‌یەوە بۆ قوتابخانەی ناوەنـدی چوونـە ڕیـزی بەچکەشێرانی هیوایە. ئەحمە و خالیس و من بووین، ئەنوەر بە قورئان و خەنجەر و شتی تر سوێندی داین، ئینجا عەلی بوو بە ڕێبەر و فێرکەرمان. ئێمە کە ناوی رەمزیمان بیست نەماندەزانی بە ڕاستی ئەندامی هیوایە، بەلام لەوە دڵنیا بووین کە قارەمانێکی وەکو ئەو دەبێ ئەندامی هیوا بێ.

مووچرکی خۆشی بە لەشمانا دەهات ، هەندێکمان حەزی دەکرد لە باتی رەمزی بووایە، هەندێکی تر ئارەزووی دەکرد لەگەڵی بووایە. ئاخۆ ئێمەش کە گەورە ببین بۆمان ڕێکدەکەوێ لە سەر شانۆی ژیان دا دەورێکی وەکو رەمزی بنوێنین! رەمزی بۆ ئێمە کاکە بوو ئەگەر چی زۆریشمان چاوی پێ نەکەوت بوو. بەلام من بەش بە حاڵی خۆم لە هاوینی ساڵی ١٩٤٣ وە تا ئێستا ئەدگاری دیاری رەمزی لە سوعادی برای و ئاموزاکانی دەبینم ، ئەوانـەی لەگـەڵ ئێمـە هاو تەمـەن بوون لە قوتـابخـانەی سەرەتایی، هەموومان هاوڕێی خوێندن و قوتابخانە بووین ، بەلام ئەدگاری ناوەوە و شاراوەی رەمزی هەموو نیشتمانپەروەرو کورد پەروەرێك لەناخی دڵ و دەروونی خۆی‌دا دەبینێ مەسەلە‌ی ئازایی‌و قارەمـانیـەتی‌و نیشتمان پەروەری رەمـزی شتێـك ...و لەبـیر نەد ...چووەوە. زانیـاری لە بارەی «کردەوەی مامۆنت»ەوە هەر ئەو زانیاری ... ون کە بنەماڵەی رەمزی دەیانزانی یا خەڵکی گوندی بیوێکە دە... ...ری ئاگاداری بوون باوەڕیش ناکەین خەڵکی تا دەگاتە خزمەکانی رەمزیش هەموویان لەگەڵ کردەوەی رەمزی بوو بن و مەسەلەکەیان بەهی خۆیان زانیبێ، بەڵکو لەوە دڵنیابن کە بەشێکی زۆر لەوانەی کە بە سۆی رەمزی‌بەوە‌زیانیان پێ گەیشت بوو، نەوەکـو تەنیا خۆیان دوورە پەرێز دەگرت بەڵکو خۆیان لە خزمایەتی و

هاوڕێیەتی ڕەمزیش دوور دەخستەوە.

بۆیە مەسەلەکە لای خۆمان کپ بوو، پەردەی خرابووە سەر تا چەند ساڵێك لەمەوبەر.

لە ساڵی ١٩٥٩ کە کتێبەکەی میوللەر بە ئەڵمانی بڵاو کرایەوە، یەکسەر هەواڵی بەر گوێم کەوت. لە سەرەتای شەستەکان دا بۆ خوێندن ڕووم کردە یەکێتیی سۆڤیەت (مۆسکۆ و لینینگراد) لە یەکەم گەشتی شاری بەرلینی ڕۆژئاوام (هاوینی ١٩٦٠) دەنگوباسی ئەم کتێبەم لە خوێند کارە کوردەکانمانم پرسی گەلێك لە ناوەڕۆکی هەر لەو کاتەدا بۆم ڕوون بووەوە.

لە پاشانا کە دوکتۆر عەبدالقادر غەریب بوو بە قوتابی لە بەرلینی ڕۆژئاوا بە ناوی ئەوەی کە هەولێرییە هەر لە سەرەتاوە بایەخێکی زۆری بەم مەسەلەیە دا بوو، کتێبەکەی دەست خست و ئاشنایەتی و دۆستایەتیشی لەگەڵ میوللەر دا پەیدا کرد، هەر لەو سەردەمەوە چەند جارێك قسەمان لەم بابەتەوە کرد کە ئەو کتێبکە بگۆڕێتە سەر زمانی کوردی یا عەرەبی، دیار بوو لە نووسینی کوردی و عەرەبییەکەی ڕازی نەبوو، نەشی دەویست لە پێداچوونەوەی دا من ماندوو بکا، بێ گومان زۆریش حەزی دەکرد کە کتێبەکە بکرێ بە کوردی.

ئیتر مەسەلەکە مایەوە تا ساڵی ١٩٨٠ کە چاپی ئینگلیزی کتێبەکە دەرچوو، دوکتۆر عبدالقادر غەریب زوو بە زوو دانەیێکی پێشکەش کردم، ئەمە لە پاڵەوە ئەوەی دەگەیاند کە چاپە ئینگلیزییەکە زیاتر ڕێگە خۆش دەکا بۆ گۆڕینی بۆ زمانی کوردی. بەڵام دوور خستنەوە لە زانستگای بەغدا (١٩٨١) و لە دووا جاردا دوور کەوتنەوە لە وڵاتیش (١٩٨٣ ـ ١٩٨٨) ڕێگەی هێنانە دی ئەم پرۆژەیەی لێ گرتم. وا بوو لەو ماوەیەی کە لە دەرەوەی وڵات بووم (زانستگای عەننابە لە جەزائیر) میوللەر خۆی دانەیێکی لە چاپە ئینگلیزییەکە بۆ ناردم، ئەوەشی دەربڕی کە زۆر بەختیار دەبێ ئەگەر کتێبەکەی بە زمانی زگماکی ڕەمزی ببینێ و ئامادەیە بۆ هەموو یارمەتییێك لە پێناوی گۆڕینی کتێبەکە بۆ زمانی کوردی.

هەر لەو سەردەمەدا بوو بۆ یەکەمین جار کۆمەڵێك لە نووسەرانی کورد هەندێ وتار و تێبینییان لە ڕۆژنامە و گۆڤارە کوردییەکان دا بڵاو کردەوە. بە گشتی نووسینەکان دوو بابەت بوون، بەشێکیان زانیارییان لە نزیکەوە تێدا بوو، واتە هاوڕێ و ناسیاوی ڕەمزی بوون، بەشەکەی تریان لە دوورەوە و لە ڕووی تیۆرییەوە لە ژێر ڕۆشنایی ئیدیۆلۆجیەتێکی دیاری دراو تەماشای ڕەمزی و کردارەکەیان دەکرد، لەبەر ئەمە ئەو بەسە بوو بە دوو بیروڕای جیاو پێچەوانەی یەکتری، وای لێ هات بە یەکەمیان بڵێی: «نە وا سوێرە» و بە دوومیان بڵێی: «نە وا بێ خوێ». ئیتر ئەم نووسینانە زیاتر هانیان دام کە بکەومە خۆ بۆ ئامادە کردنی کتێبەکەی میوللەر بە کوردی کە بێ گومان وەرامی گەلێ پرسیار دەداتەوە، دەمێنێتەوە سەر بیر و ڕای خەڵکی لە بابەت هەڵوێستی ڕەمزییەوە، ئەمەش دەبێ بە گیانێکی دیموکراتیانە وەربگیرێ و هەموو کەسیش سەربەستە لە بیروڕای خۆی ئێمەش بیروڕای خۆمانمان هەیە.

لە پاش گەڕانەوەم بۆ مەڵبەندی ڕووناکی لە هەولێر لە هەموو شتێك زیاتر دەستوو بردم کرد بۆ ئامادە کردنی کتێبەکەی میوللەر بە کوردی بەخت یار بوو و لاوێکی ژیر و تێگەیشتووی کوردی و ئینگلیزی زانی وەکو بە دران ئەحمەد حەبیب[9] هەڵکەوت کە بتوانێ ئەم ئەرکە بە چاکی بگەیێنێتە ئەنجام.

بە دران کتێبەکەی گۆڕییە سەر زمانی کوردی[10] پێدا چوونەوە و بژار کردنی کەوتە ئەستۆی من، جگە لەوە دەبوو پەراوێز و شیرازەشی بۆ بکەم، بێ گومان پێشەکیش شتێکی پێویست بوو، چونکە گەلێ لایەنی تری مەسەلەکە ڕوون دەکاتەوە.

سەرچاوە و کەرەستەی پەراوێز و شیرازە و نووسینی پێشەکی زیندوو بوو، واتە قسەی سەر زمان و ئەزبەر بوو، لە پێشانا لە برا و کەس وکار و نزیکەکانی ڕەمزی وەرگیرا، ئینجا دۆست و برادەران و ئەو کەسانەی ئاگاداری ڕووداوەکان بوون، لە بەر ئەوە سەرچاوە نووسراوەکان (ئەو وتارانەی لە سەر مەسەلەکە بڵاو کرابوونەوە) پشت گوێ خران، چونکە زۆریان بیر و ڕای ئیدیۆلۆجی بوون، وەکو ئاشکراشە مەبەسی ئێمە ئەوە بوو کتێبەکەی میوللەر لە نهێنی دەربێنین، بۆ ئەمە تەنیا ئەو زانیارییانە بخەینە ڕوو کە پێوەندییان بە ڕوون کردنەوە وراست کردنەوەی زانیارییەکانی ناو کتێبەکەوە هەیە. ئێمە لەم پێشەکییەدا کارمان بە سەر ئەوەدا نییە تێبینی بەرامبەر ئەو بیروڕایانە دەربڕین کە بۆ مەسەلەی ڕەمزی هاتوونەتە ناوەوە، واتە ئەوەی بە لای ئێمەوە ڕاستە پەنجەی بۆ درێژ بکەین و ئەوەی هەڵەیە بە بەڵگەوە ڕەتی بکەینەوە، ئێمە ئەمە ناکەین. بەڵام ماف ئەوەمان هەیە بیروڕای تایبەتیی خۆمان دەربڕین بە هەموو سەربەستییێکەوە، هەر کەسێکی هی تری هەیە، یا پێچەوانە، با بفەرموێ.. هیچ شتێکیش لە دیموکراتی و سەربەستی خۆشتر نییە.

ڕەمزیی نیشتمانپەروەر

نزیکەی نیو سەدە بە سەر ئەو ڕووداوانەدا تێپەری کە میوللەر و ڕەمزی قارەمانی بوون، کەچی میوللەری ئەڵمان وا لە شاری شتووتگارت دەژی و هێشتا ماوە، بەڵام ڕەمزیی کورد زیاتر لە چل ساڵ لەمەوبەر دووەد هاووڵاتی شاری خامۆشانە لە هەولێر. ئەم ماوە زۆرە هەموو کردەوە و ڕووداوێك لە نهێنی دەردێنێ، بۆیە نابێ هیچ شتێك پەردەی بە سەردا بگیرێ و پێویستە هەموو شتێك بە ئاشکرا بووترێ. ناوەڕۆکی نیشتمانپەروەری شتێکی موتلەق و هەمیشەیی نییە، بە پێی سەردەد و ڕۆژگار دەگۆڕێ، هەروەها بە پێی هەڵوێست بەرامبەر [illegible] خوێندەواری دەور و بەری جەنگی ـ ووەم لە کۆمەڵی هەولێر ئەوانەی بیریان لە دووا ڕۆژی میللەت دەکردەوە دەبوو یا لایەنگری ئینگلیزبن، یا خۆیان سەر بە ئەڵمان بزانن، یا تورکچی بن، ئەوەی تورکچیەتی دەکرد پێوەندی بەم باسەی ئێمەوە نییە. هەرچی ئینگلیز بوو لەو سەردەمەدا ئێسکی قورس بوو، خراپەی لەگەڵ هەموو عێراق کرد بوو نەوەکو تەنیا کورد، کاربەدەست و مووچەخۆری گەورە و بەشێك لە بۆرجوازی و دەرەبەگ و دەست ڕۆیشتووەکان کە سەر بە ئینگلیز بوون وەنەبێ لە کۆمەڵ دا ڕێزیان گیرا بێ، بێ گومان خۆشیان هەستیان بەمە دەکرد، بەرامبەر بەمە تەنیا نازی بوو کە هێز و ناوێکی هەبوو لە ناوچەکەدا و دژی ئینگلیزیش بوو، خەڵکەکە خراپەیان لێ نەدی، بوون بەقوولیش لە فەلسەفەی

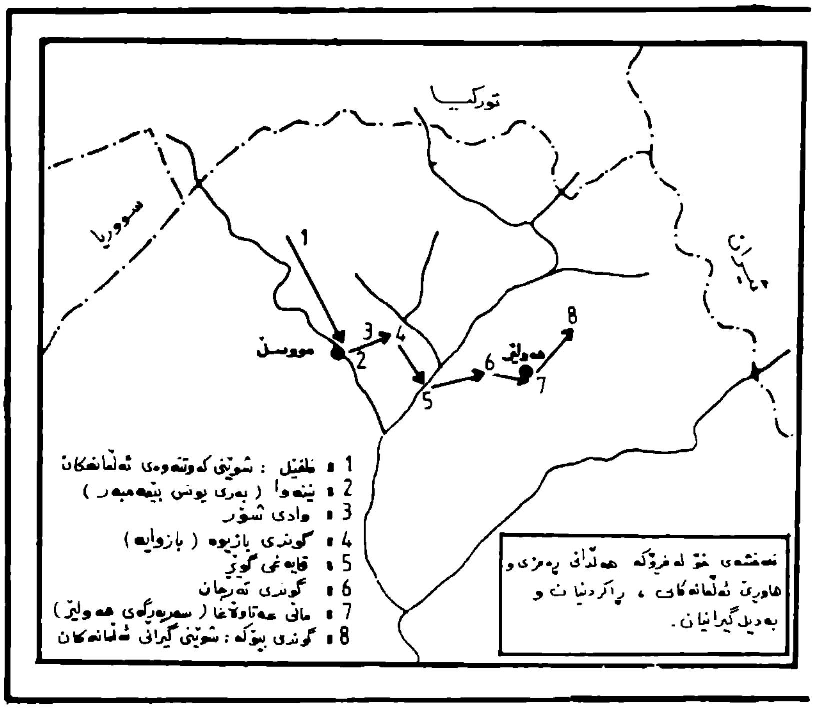

نەخشەی ڕێڕەوی تیپی «کردەوەی ماموت» لە هاتنە خوارەوەیان بە پەڕەشووت لە ناوچەی سێ چوچکەی (عیراقی ـ تورکی ـ سووری) تا گوندی «بیوکە» لە نزیك هەولێر.

نازی نەگەیشت بوون، ئاگاداری کار و کردەوە ناهەموارەکانیان نەبوون کە هەمـوو مرۆڤـایەتی تووشی بوو بوو، لەبەر ئەوە لایەنگری ئەڵمان بوو بوون، بە بەڵگە و نیشانەی نیشتمانپەروەری. ئێمە هەموومان لە بیرمانە ئەو مندالانەی خۆیان بە نازی دادەنا گەلێ سەر بلندتر بوون لە وانەی کەوا هەست دەکرا کە سەر بە ئینگلیـزن، دەبێ ئەوەش بزانین کە لەو سەردەمەدا لە هەموو عیراق نازی قەدەغە بوو و دەستووری ئینگلیز لە ناوەوە بوو، خۆ هەمـوومـان هەراکەی هەولێرمان لە بیرە کە سالح زەکی موتـەسـەریف بوو (١٩٤١)، هەروەها لە بیرمانە هەر مندالێکی باوکی پیاوی ئینگلیز بوو بێ چەند چاوشۆر بووە لە ناو خەڵکی. ئەمە هەمووی بەڵگەیێکی ئاشکرا و گرنگ بوو کە ئەم خەڵکە ساکارە لە دژی ئینگلیز بوون.

کەچی ڕاستی‌یـەکـەی پێچەوانە بوو، نەك لەو ڕۆژەوە کە ئەڵمان جەنگی دووەمی داگیرساند بەڵکو لەو ڕۆژەوە کە هیتلەر دەسەڵاتی گرتە دەستی خۆی نازی دەردێکی کوشنـدە بوو تووشی هەمـوو مرۆڤایەتی بوو بوو، جەنگەکەش هەر لە سەرەتاوە جەنگێك بوو لە نێوان چاکە و خراپە، هەر لە سەرەتاوە جەنگێکی نیشتمانی بوو بۆ هەموو مرۆڤێکی دژ بە نازی نەك لەو ڕۆژەوە کە هیتلەر هێرشی نامەردانەی بردە سەر وڵاتی ڕووس و سۆڤیەت. لەبەر ئەوەیە ڕەمزی نەوەکو لە سالانی ١٩٤٢ ـ ١٩٤٣، بەڵکو لە سالی ١٩٤٠ یا لە سالی ١٩٤٥ یش هەرەوەزی لەگـەڵ ئەڵمـان بکـردایـە بۆ ناوەرۆکی سیاسی ئەو ڕۆژە ڕاست بوو.

ڕەمزی یا دەبوو لایەنگری ئینگلیز بێ یا ئەڵمان، نە دەبوو بە لایەنگری تورك چونکە بە کوردی پەروەردە کرا بوو، لە ماڵیان دا هەوایێکی دژ بە ئینگلیز هەبوو، ئەمە بوو بوو بە هۆی ئەوەی مەیلی بۆ ئەڵمان هەبێ، لەو کاتـەدا ئەو مەیلە دروشمی نیشتمانپەروەری بوو، خۆ ئەگەر ببوایە بە ئینگلیز خوا ئێستا و ئەوساش بە چاوێکی تر تەماشا دەکرا، ئەمە لە لایێك لە لایێکی ترەوە ڕەمزی بە دووای هیوا و ئامانجێك وێل بوو کە چەند جاران ئینگلیز بوو بوو بە تەگەرە بۆ هێنانە دی ئەو هیوا و ئامانجانە، بەڵام وا ڕێك نەکـەوت بوو تاقی کردنەوەی لەم لایەنەوە لەگەڵ ئەڵمان هەبێ، ئەمەش هاندەرێکی تر بوو بۆ ئەوەی لەگەڵ ئەڵمان ڕێك بکەوێ. مەسەلەکە هیچ نەبێ لە ڕووی تیوری‌یەوە ڕاست و ڕێك بوو بۆیە بەڵگەی لەخۆ بووردن و قارەمانیەتی زیاتر لە ڕەمزی‌دا دەر دەکەوێ.

بێ گومـان پارتی هیوا دەورێکی باڵای بووە لە بە هێز کردنی گیانی نەتـەوایـەتی لە ڕەمزی و لاوی کوردی ئەو سەردەمە، ئەگەر چی هیوا تیـۆری‌یێکی تایبـەتی نەکرد بوو بە ئیـدیۆلۆجیەتی خۆی، لە بەر ئەوە تەکتیکی لیـل و شیـواو و پڕ لە تەنگو چەڵەمە بوو، بەڵام لە بەر ئەوەی ستـراتیجی هێنـانەدی ئامانجی نەتەوایەتی بوو بۆیە وەك پارتی یەکی نیشتمانپەروەر چووە ناو مێژووی سیاسی‌ی میللەتەوە. جا هەر ئەندامێك بەڵگەیێکی هەبوو بۆ هەڵبژاردنی ئەو بیروباوەڕەی بە ڕاستی دەزانی بۆ دیار کردنی دووا ڕۆژی نەتەوە، لەبەر ئەوە ئەگەر ڕێگەیێکی ناڕاستیشی گرتبێ (گـرتنی لایـەنی نازی) هەر دەبێ بە نیشتمـانپەروەر چونکە بە دڵسۆزی‌یەوە وای زانیوە ئەم ڕێگەیە دەیگەیێنێتە ئامانج.

ڕەمزی بۆ هەولێر شۆڕشێك بوو، شۆڕشەکەی لە پێناسی خۆیەوە دەست پێ دەکـا، شانازی‌ی بە ووشـەی «ئاغا»وە نەکردووە، بە «ڕەمزی نافیع ڕەشید» خۆی بە خەڵکی ناساندووە، ئەگەر چی لە شار گەورە، بووە بەڵام خوو و ڕەوشتی دەشتیشی پاراستووە. شارێکی دێرینی وەکو هەولێر گرنە، بە تەمـەن سێ چووار هەزار ساڵ، چەنـد جار تەخـت کراوە و قەڵای ڕووخێنـراوە، بە سەرهـاتی مێـژوو پەروەردەیێکی تایبـەتی‌ی خەڵکی شارەکـەی کردووە، بەڵام ڕەمـزی ئەم بوونـەی ڕووخـانـە، چونکـە نیشتمانپەروەری‌یەکەی تەنیا بە قسە و لە ڕووی تیۆری‌یەوە نەبوو، بەڵکو بە کردەوە و پراکتیکـەوە چووە مەیـدانی بەرلین و مەشقی پەراشووت و سیلاحی شۆڕی، بە بێ ڤیزە بە پەراشووت دابەزیوە لە وڵاتی خۆت!

سلاو و سوپاس

سلاو و سوپاسی گەرم و بێ پایانم:

بۆ گۆتفرید میوللەر، چونکە کتێبەکەی پێشکەش کردم، دڵخۆشی نواند بۆ گۆڕینی کتێبـەکە بۆ زمانی کوردی، ئەوەکو هەر ئەوەندە بەڵکو ئامادەی یارمەتی‌ی تریش بوو.

بۆ دوکتـۆر عەبـدولقـادر غەریب، چونکە هەر لەو ڕۆژەوە لە ئەڵمانیا نیشتەوە عەودالی سەر و سۆراغی ڕەمزی بوو، ڕەمزی‌ی خۆش دەویست،

وەکو هاونیشتمان و هاو شاری، لە هەموو یەکتر بینینێك هەر باسی رەمزی بوو، میوللەری پێ ناساندم و کتێبەکەی بو ناردم

بۆ کاك سوعاد نافیعی برای رەمزی و هاورێی قوتابخانەی سەرەتاییم.

بۆ مامۆستا سەردار میرانی خزمی رەمزی.

بۆ مامۆستا عەلی مەحموود جوکلی خەڵکی گوندی ماڵی نوورەدین ئاغا مامی رەمزی.

چونکە گەلێ شتیان لە ژیانی رەمزی بۆم روون کردەوە، هەموو تەنگو چەڵەمەیێکی لە بابەت مێژوو جوگرافیا و بیوگرافیا هەبوو بۆیان ئاسان کردم.

قەرزاری کاك سوعاد نافیعم بۆ هەموو وێنەکان.

سلاو بۆ گیانی پاکی رەمزی

مارف خەزنەدار

هەولێر - رووناکی

۱ ی تشرینی دووەمی ۱۹۸۹

پەراوێزەکان

۱- بەڵام لە خووارو و ناوەراستی عیراق بیروباوەری مارکسیزم پەیدا بوو بوو وباوەڕ پێ کراویشی هەبوو، کەچی لە کوردستانی عیراق تەنیا ناوبانگی هەبوو و لایەنگری بە نەبوو حیسێب دەکرا.

٢ - زۆربەی بەچکەشێرانی هیوا لە ماوەی جەنگی دووەمی گێتیدا خۆیان بە نازی دەزانی.

3 – Muller G.J. Einbruch ins Veschloss Kurdistan.(Philadel Phia) Buch handlung August Fuhr, Reutlingen, 1937, 743 S, 12 Tal. (عوّکو لە ناو کوردستانی داخراو)

ناوی کوردی کتێبەکە لە ئەڵمانییەوە لە کردەوەی د. جەمال نەبەزە، بڕوانە «کورتە مێژوویەکی کورد ناسی لە ئەڵمانیادا» گۆڤاری کۆری زانیاری کورد، بەرگی دووەم، بەشی یەکەم، بەغدا، ۱۹۷٤، ل ٤٥٢.

٤ - ئەم زانیارییانەم لە د. موکەڕەم تاڵەبانی وەرگرتووە لە ڕۆژی هەینی ۳۰ ی حوزەیرانی ۱۹۸۹ لە بەغدا.

٥ - ئەم جەلال یاوەرە خاڵی هەندێ لە کوڕەکانی نافیع ئاغایە، هەرچی دایکی رەمزیشە لە میرانەکانی شەقلاوەیە.

٦ - کاك سوعاد نافیع کە جەلال یاوەر خاڵیەتی مەسەلەکە بە جۆرێکی تر دەگێڕێتەوە، دەڵێ: لەو کاتەی کە رەمزی چووە و سۆراغی ماڵی جەلال یاوەری کردووە، لەو دەمەدا هەر لە مووسڵ نەبووە، پێش ئەوە بە ماڵەوە لە مووسڵ گوازراوەتەوە.

۷ - ئەو ماڵەی هەموو کوڕەکانی رەشید ئاغا تێیدا دەژیان لەوانە نافیع ئاغای باوکی رەمزیش بە ناوی ماڵی عەتائوڵڵا ئاغای مامی رەمزییەوە ناوبانگی دەرکرد بوو

۸ - میوللەر ناوی قاوەچییەکە بە ئەحمەد دەبا، ڕاستییەکەی ئەوە کە ناوی عەلی بووە و ناوی کوڕی ئەحمەد بووە. لەو سەردەمەدا تەمەنی نزیکەی شەست ساڵ بووە

۹ - سوپاس بۆ کاك عەزیز حەریری کە بووە هۆی ئەوەی بیم بە ناسیو و هەوێنی کاك بەدارن ئەحمەد حەبیب.

۱۰ - ئەوەی پێویستە لێرەدا بووترێ ئەوەیە کە مامۆستا سەردار میران بە زمانی عەرەبی چەند لاپەڕەیێکی لە کتێبەکە (چاپی ئەڵمانی) بڵاو کردۆتەوە لەگەڵ پێشەکییەکە. بڕوانە: سەردار میران. کردستان في نظر سائح الماني. مجلة کاروان، العدد ٥٧، تموز ١٩٨٧، ص ١٣٠ - ١٣٤.

بەرگی دەرەوەی کتێبەکەی گوتفرید میولەر

In
The
Burning
ORIENT

DANGEROUS
MISSION
MIDDLE EAST
1943

بەرگی ناوەوەی کتێبەکەی گوتفرید میولەر

The German original title is „Im brennenden Orient"

© 1980 by Gottfried Johannes Muller

Translated from German by Peter McCarthy

Published for
the friends of
Salem.

First edition 1980
Joint production
Mohndruck Graphische Betriebe GmbH, Gütersloh
Printed in Germany

پێشەکی

لە ژێرخانەی مردندا چاوەنۆڕی فەرمانی لە سێدارەدان بووم کاتێ بڕیاری خۆمم دا.

بە خۆمم گوت، دەشێ پەرجوویێك ڕوو بدات. دەشێ بە گیان بمێنم و، بتوانم داهاتووی ژیانم بۆ تاکە شتێك ـ تەنیا تاکە شتێك تەرخان بکەم ئەویش خزمەتی ژیان خۆیەتی، هەمان ئەو ژیانەی کە ئێستاکە بە هۆی ئەوەوە بیرم ئاوەها ئاڵۆز و پەرێشان بووە.

ئیدی لەم بڕیارەوە سالم Salem کۆمەڵەی لە دنیادا ناسراوی بایەخ پێدانی گیانلەبەران بە ئینسان و ئاژەڵەوە، سەری هەڵدا.

لە پێناوی ئەمەدا پەرجووەکە ڕووی دا.

چۆن ڕووی دا ئەوا لەم کتێبەدا ووتراوە.

بەوپەڕی دڵسۆزییەوە ئەم کتێبەم پێشکێشی دۆستانی سالم دەکەم لە هەر کوێیەك بن.

گۆتفرید میوولەر

بە یادی ڕەمزی « میوولەر »

کردموەی مامۆنت

هەراسانی

بەهاری ١٩٤٢ لە ئەستەموولەوە گەڕامەوە بۆ ئەڵمانیا. لە ئەستەموول لە کارێکی خەفیەیی‌دا بەشدار بوو بووم و نێردرابوومە یەکەیەکی سپێری سوپایی لە دارستانی بۆهیمیا. ئەرکی من ئەوە بوو ئەندامە نوێهاتووەکان بۆ پێشەبەرەی ڕووسیا مەشق پێ بدەم کە چاوەنۆڕ بووم خۆیشم دوا جار ڕەوانەی ئەوێ بکرێم.

دڵخۆش بووم بەوەی دەستم لە نێردەی تایبەتی بەردەبێ و جارێکی تر دەگەڕێمەوە نیشتمان. بەڵام هەر لە هەوەڵ کۆوە دڵە ڕاوکەیەك دایگرتم. لە دڵی خۆمدا گوتم هەبێ و نەبێ ئەمە شوێنەواری کارە خەفیەیی‌یەکانە کە باجی خۆیان لە دەمارگیریم nerves وەرگرتبوو و، هەموو جارێ لە بنەتای هەفتەدا بۆ ئەوەی هۆی ئەم هەراسانییەم لە مێشك وەدەرنێم سەردانی ڤیەننام دەکرد کە چەندین ساڵ لەوێ ژیابووم و بە سواریی شەمەندەفەر دووریی چەند سەعاتە ڕێیەکی کەم دەبوو.

هەر زوو دۆستایەتیم لەگەڵ کابرایەکی ئەفسەر ـ هانز کریستۆف، دا

بەست کە چەند جارێك لە شەڕدا بریندار بوو بوو و ئێستا لەبەر چاوەدێریی یەکەیەکی چاکبوونەوەدا بوو. زۆرمان حەز دەکرد پێکەوە سەرو پەرداخێك شەرابی نوێ بخۆینەوە.

هەموو جارێ کە ووتووێژمان بە ناچاری دەسوورایەوە سەر باسی شەڕ، دەیپرسی:

«بە بیری تۆ سەرەنجام بەچی دەگات؟»

لە بیرمە جارێکیان وەڵامیم دایەوە گوتم:

«گوتە پێشینەکەی چینیت لە بیرە؟ سێ شت هەن هیچ کەسیان لێ دڵنیا نابێ: ژن بیر لە چی دەکاتەوە، باسترمە لە چی دروستکراوە و شەڕ چۆن بە کۆتا دێت.»

لە ڕاستیدا وا پێ دەچوو هیوای سەرکەوتنی ئێمە باش بێت. سوپای ئەلەمانیا لە هەموو بەرەکاندا دەچووە پێش و بە تەواوی گەیشتبووە میسر و قەفقاسیا. گەلێك لەو نوختەیە دوور نەبوون کە بتوانن ئەو جوونە ماشەیی‌یە گەورە دروست بکەن کە بیرە نەتەکانی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاستمان بۆ دەستەبەر بکات.

بەلام لە نیشتمانـدا نیشانەی مەترسی گەلێك بووە: شالاوی گەورە گەورەی فڕۆکە، چرا هەڵنەکردن، تێوە چڕژانی کارکەری بیانی، کۆششی بە فێرۆ لە پێناو ڕەها کردنی توانادارن بۆ کاری چالاك.

بێ گومان، گەلی ئەلمانیا بە کاری هاتە هاتی بانگەوازێکی گەشبین و مژدەدەری میری، چاك ملی لە ئەرکی خۆی گوشیبوو. پێویستە دانیشی پێدا بنێین کە سەرکەوتنی سەرنج ڕاکێشی ئەوتۆش هەبوون شایەنی نووسین بن: بردنەوەی یەك لەسەر یەك لە بەرەکانی شەڕدا. بەلام بەگشتی وا پێ دەچوون بارەکە ڕوو لە ناهەمواری بێت. ئەو بیرەی بەردەوام تەنگاوی دەکردم ئەوە بوو: ئایا توانای شەرگێڕیمان گەییوەتە لووتکە؟

کەمبوونی سووتەنی

هەفتەو مانگ یەك لەسەر یەك رابووردن و هەر چەند جارێکی لە قیەنناوە دەهاتمەوە، دڵەراوکەکەی جاران دایدەگرتمەوە، پتر حەزم دەکرد بە خۆم و ئەوانەی مەشقم دابوون بەرەو ستالینگراد بەرێ بکەوم. واتەوات و دەمگۆ دەربارەی ئاڵۆزی و تێشکانی گەورە گەورەی خۆمانمان پێدا پێدا بۆ دەهات.

لە یەکێك لە پیاسەکانماندا بە راشکاوی دەربارەی ئەو بابەتە بە (هانز کریستۆف)م گوت:

ـسووتەنیمان کەمە»

ـدزانم. ودڵامی دامەوە. هەموو رۆژێ لەو بریندارانەی دەبیستم کە دێنە ـای ئێمـە. پێشکـەوتنمان وەستاندووە جگە لەمەش هەر چەند جارێکی ـجار دەبێ بەرپەرچی پەلامارێکی زۆر بچووکی رووسیا بدەینەوە، ناچار ـدەبێ تانك و چەکەکانمان بتەقێنینەوە. ناتوانین پاشەکشەیان پێ بکەین. ـت بووین. بە چاوی خەیاڵم نەخشـەی رووسیـام دەبینی، بیرێك لە ـیتکمدا کەوتە نێڵە نێڵ.

گوتم: «ئـەم ووره بەزینـە چییـە. ئێمە ئاوەها لێرەدا بێ ئاگردوو بین و سوپاشمان لە بناری باکۆ یەك ست لە کەلووی بەرزی چاڵە نەوتە گەورە گەوردکانەوە دوور بێت.»

دەق ئاوەهایە هانز کریستۆف وەڵامی دامەوە «هەر سووکە تەکانێکی تر بدەین، هەرچی نەوتی بمانەوێ دێتە بەر دەستمان و هەموو گرفتێکیش چارەسەر دەبێت»

ـەو ساتەوە خولیای نەوت لە کەللەی دام. نەمدەتوانی بیر لە هیچ شتێکی تر بکـەمـەوە. هەر چەند جارێك لە بارەی شەرەوە گفتوگۆمان بکردایە، دەسـوورایـنـەوە سەر هەمـان بابـەت. سوپامان لە قەفقاس لە بەر بێ ئاگردوویی پەکی کەوتووە.

دواجار بریارم دا کە تاکە شتێك هەیە بیکەم: یادداشتێکی بە پەلە بۆ سەرکردایەتیی باڵای سوپا بنێرم و بڵێم من زانیارییەکی گرنگم دەربارەی چاڵە نەوتەکانی هەرێمی کەرکووك و مووسڵ. هەیە.

چەنـد رۆژێـك دواتر، بۆ چاوپێکەوتنێك لە بەرلین بانگهێشتن کرام. لەوێدا پێشنیارەکەم بە چاکی وەرگیرا و بەرەو سەرکردایەتیی باڵای سوپا رەوانە کرام.

فیلد مارشـال کەیتلی سەرۆك ئەرکان، کە بریاری جێ بەجێ کردنی پێشنیازەکەی منی بە دەست بوو، ئەمەم بۆی نووسی: «لە سەردانەکانی پێشوومەوە، هەرێمی کەرکوك و مووسڵ چاك شارەزام و دۆستایەتیم لەگەڵ سەرۆك خێلە کوردەکـانی ئەوێدا هەیە. بە یاریدەی ئەوانەوە دەتوانرێ دەست بەسەر چاڵە نەوتەکاندا بگیرێ و یا خیبوونێك دژی بەریتانیا ئاگر بدرێ. پێم وایە دەتوانم هەفتەیەك یان دووان ناوچەکە رابگرم تا ئەو کاتەی سەربازی بە فرۆکە دابەزیووی ئەلەمانیا دەگاتە جێ».

فیلد مارشال کەیتل لە ماوەی هەفتەیەکدا بە نووسین وەڵامی دامەوە و فەرمـانی دا دەست بە کارەکـە بکـەم. هەر لەو کاتەدا فەرمانی پێم دا راپۆرتێك بدەمە دەستەی هەرە بەرزی سوپا لە سەرکردایەتیی فوهرەر. ئەفسەرێکی گەورە پێی گوتم: «ئەمە کارێکی یەکجار زۆر پێویستە، تیپێك زۆر بە پەلە ئامـادە بکـە و بەرەو کوردستـان بەرێ بکـەوە. دەتوانیت دەزگایەکی بێتەل بە کار بێنیت؟»

«بەڵێ،» گوتم. «من لە هێزی ئاسمانی و دژەخەفیەیی‌دا مەشقی بەکار هێنانی دەزگای بێتەلم کردووە کەواتە لە دژە خەفیەیی دابوویت»

«بەڵێ، لە تورکیا»

«لە دەزگای بێتەلدا کارت دەکرد؟». «بەڵێ».

«زۆر باشـە، وا ئێمـە نەخشـەکەی تۆمان بە دڵە و دڵنیاشین تۆ چاك لە مەبـەست دەگـەیت. تەنیـا تاکـە داخـوازێکمان لێت هەیە، دەمانەوێ دەسبـەجێ راپـۆرتی بڕواپێکـراومـان دەربـارەی باکـووری عێراق و کوردستانەوە بۆ بنێریت.»

بە سەر سورماوی سەرنجم بۆی هەڵبری.

گوتی: «هەبێ و نەبێ شتێکی نارێك لەوێدا هەیە. هەمیشە زانیاریی ناکۆك و دژ بە یەکترمان بۆ دێت».

رایکێشامە لای مێز نەخشەیەك.

«بۆ نموونە لێرە، راپۆرتم بۆ هاتووە کە بەریتانیا خەریکە هێلێکی ئاسن لە بەغداوە بۆ باکوور دەکێشێ. جوانە زۆر جوانە بزانین برادەرانی ئینگلیز لەوێ خەریکی چین. بەڵام راپـۆرتێکی تر دەڵێ هێڵەکـە هێشتا لە پلەی نەخش کێشانە راپۆرتی سێیەمیش دەڵێ هێڵەکە تەواو بووەو هێندەی نەماوە بەکار بێت».

«تـۆ بابایەکی ئەفسەریت، دەزانم بۆم دەکرێ پشت بەو زانیارییانە ببەستم کە تۆ بۆمانی دەنێریت. زۆر گرنگە بزانین ئێستا چی لەوێدا روو دەدات.»

که گەرامـەوە بەرلین، دژەخەفیەییم پشکنی تا بزانم چ کەرەستەیەکمان دەربارەی هەرێمی چاڵەنەوتەکانی باکووری عێراق هەیە و کاتێ بینیم هیچ شتێکی بەکـەڵکمـان نیـە، لە شوێنی خۆم ووشـك بوومـەوە. هەر تێ نەدەگەیشتم چۆن ئەو زانیارییە کەمەمان لە فایلی تایبەت بە ناوچەیەکی ئەو تۆوە هەیە کە بۆ توانای شەرگێریمان هێندە گرنگە.

بە خۆمم گوت: «دەبێ ئەو شتە راست بکەمەوە. دەبێ زانیاریی ئەوتۆ بدەمـە سەرکـردایەتیی باڵا کە بەکەڵکی ئەو جووڵە ماشەیی‌یە گەورەیە بێت پیـاوانی خۆمانم لە قەفقاس هاتەوە بیر، ئەو نەوتەتان بۆ دەسگیر دەکەم. چی لەمە چاکتر هەیە، بەم زووانە بۆتانی دەسگیر دەکەم».

خۆ هەڵدانێکی بە پەراشووت لە کوردستان، ئاگردانی راپەرینێك لە ناو خێلە چیایی‌یەکاندا، نەوت بۆ سوپامان دەسگیر بکرێ.

هاتبوومە جۆش. هەلی خۆمم بۆ هەڵکەوتبوو. ئەم کارە لەو جۆرە کردوانە بوو کە هەمیشە چێژم لێ وەردەگرتن.

○